

Спільна інформаційна довідка

Зміна клімату Практика ЄСПЛ та Суду справедливості Європейського Союзу

(Останнє оновлення: 15/11/2025)

Ця інформаційна довідка підготовлена Секретаріатом Європейського суду з прав людини (далі — ЄСПЛ)¹ та Агентством Європейського Союзу з основоположних прав у рамках спільної роботи задля висвітлення судової практики у вибраних сферах, де взаємодіють право Європейського Союзу (далі — ЄС) та Європейська конвенція з прав людини (далі — ЄКПЛ або Конвенція).

I. Зміна клімату та права людини

«Зміна клімату» означає зміну клімату, яка прямо або непрямо обумовлена діяльністю людини, породжує зміни в складі глобальної атмосфери та накладається на природне коливання клімату, що спостерігаються протягом порівняльних періодів часу.² У преамбулі Паризької угоди³ визнається, що «зміна клімату є спільною проблемою людства», і що «Сторонам, вдаючись до дій щодо вирішення проблеми зміни клімату, слід поважати, заохочувати і брати до уваги свої відповідні зобов'язання щодо прав людини».

У своєму [Консультативному висновку про зобов'язання Держав щодо зміни клімату](#) від 23 липня 2025 року Міжнародний суд ООН (далі — МС ООН) постановив, що Держави зобов'язані, згідно з міжнародним правом прав людини, поважати та забезпечувати ефективне здійснення прав людини шляхом вжиття будь-яких необхідних заходів для захисту кліматичної системи та інших аспектів навколишнього середовища.

Європейський Союз, його 27 Держав-членів та більшість членів Ради Європи⁴ також є сторонами Орхуської конвенції⁵, у якій визнається, що «адекватна охорона навколишнього середовища важлива для добробуту людини, дотримання основних прав людини, включаючи саме право на життя, [і] що кожна людина має право жити в навколишньому середовищі, сприятливому для її здоров'я та добробуту, а також зобов'язана як індивідуально, так і спільно з іншими людьми захищати і покращувати навколишнє середовище на благо нинішнього та майбутніх поколінь».

В останні роки як ЄСПЛ, так і Суд справедливості Європейського Союзу (далі — СЄС) розглядали питання, пов'язані із ризиками для прав людини, спричинених зміною клімату. Наразі обидва суди розглянули відносно небагато справ, безпосередньо пов'язаних зі зміною клімату, при цьому більшість із них було визнано неприйнятними. Уперше питання зміни клімату постало

¹ Зміст цієї інформаційної довідки не покладає зобов'язань на Суд. Цей переклад виконано Верховним Судом (Україна) та опубліковано за домовленістю з Радою Європи та Європейським судом з прав людини.

² Згідно з визначенням, закріпленим у пункті 2 статті 1 [Рамкової конвенції Організації Об'єднаних Націй про зміну клімату](#) (1992).

³ [Паризька угода](#), ухвалена на Конференції ООН зі зміни клімату (COP21) у Парижі 12 грудня 2025 року, є міжнародним договором, що встановлює загальну мету щодо скорочення викидів парникових газів.

⁴ За винятком Андорри, Ліхтенштейну (підписант), Монако (підписант), Сан-Марино та Туреччини. Для отримання додаткової інформації див. [UNTC](#); востаннє відвідано: 8.09.2025.

⁵ Європейська економічна комісія ООН (ЄЕК ООН), [Конвенція про доступ до інформації, участь громадськості в процесі прийняття рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля](#) (Орхуська конвенція), підписана 25 червня 1998 року.

перед ЄСПЛ у трьох справах, рішення або ухвали в яких було прийнято Великою Палатою 9 квітня 2024 року⁶. СЕС здебільшого відхилив позови, пов'язані з правами людини, у справах про зміну клімату через відсутність права на пред'явлення позову⁷, але має ширшу судову практику щодо вторинного законодавства про квоти на викиди та відновлювані джерела енергії, зокрема стосовно питань доступу до інформації⁸ та доступу до правосуддя⁹.

II. Зміна клімату в праві ЄС

До цілей ЄС, відповідно до пункту 3 статті 3 Договору про Європейський Союз (далі — ДЄС), належать сталий розвиток і високий рівень захисту та дедалі кращий стан довкілля. Стаття 11 Договору про функціонування Європейського Союзу (далі — ДФЄС) також визначає, що охорона довкілля повинна бути невід'ємною частиною визначення та реалізації політик та дій Союзу, а стаття 191 ДФЄС окреслює політику та цілі ЄС щодо довкілля, включно з принципом перестороги та боротьбою зі зміною клімату. Стаття 37 Хартії основоположних прав Європейського Союзу (далі — Хартія) передбачає, що високий рівень захисту довкілля та поліпшення його якості повинні бути невід'ємною складовою політик Союзу та повинні забезпечуватися згідно з принципом сталого розвитку.

На підставі вищезазначеного ЄС прийняв [Європейський зелений курс](#)¹⁰ та [Європейський кліматичний закон](#)¹¹, який закріплює в законодавстві ціль, визначену в Європейському зеленому курсі, стосовно досягнення кліматичної нейтральності європейської економіки та суспільства до 2050 року. ЄС також ухвалив велику кількість актів вторинного законодавства щодо конкретних тем, пов'язаних із кліматичними діями та цілями¹², торгівлю квотами на викиди¹³, переходом

⁶ ЄСПЛ, [«Ферейн КлімаСеніоріннен Швейц та інші проти Швейцарії» \(Verein KlimaSeniorinnen Schweiz and Others v. Switzerland\)](#) [ВП], № 53600/20, від 9 квітня 2024 року; [«Карем проти Франції» \(Carême v. France\)](#) (ухв.) [ВП], № 7189/21, від 9 квітня 2024 року; та [«Дуарте Агостіну та інші проти Португалії та 32 інші» \(Duarte Agostinho and Others v. Portugal and 32 Others\)](#) (ухв.) [ВП], № 39371/20, від 9 квітня 2024 року.

⁷ Див., наприклад, рішення СЕС від 25 березня 2021 року, [«Карвалью та інші проти Парламенту та Раді» \(Carvalho and Others v Parliament and Council\)](#), С-565/19 Р, ЕУ:С:2021:252.

⁸ Див., наприклад, рішення СЕС від 13 липня 2017 року, [«Сент-Гобен Глас Дойчланд проти Комісії» \(Saint-Gobain Glass Deutschland v Commission\)](#), С-60/15 Р, ЕУ:С:2017:540; див. також Інформаційну довідку СЕС про [Доступ громадськості до інформації про навколишнє середовище](#) (2017). Див. нижче розділ С.1.

⁹ Див., наприклад, рішення СЕС від 19 грудня 2019 року, [«Німецька екологічна допомога» \(Deutsche Umwelthilfe\)](#) [ВП], С-752/18, ЕУ:С:2019:1114; і рішення від 06 липня 2023 року, [«ЕІВ проти КлієнтЕрса» \(EIV v ClientEarth\)](#), об'єднані справи С-212/21 Р та С-223/21 Р, ЕУ:С:2023:546. Див. нижче розділ С.2.

¹⁰ Див. Звіт Агентства Європейського Союзу з основоположних прав, [На шляху до Європейського зеленого курсу, сумісного з основоположними правами](#), 2025, для оцінки «Зеленого курсу» крізь призму основоположних прав.

¹¹ [Регламент \(ЄС\) 2021/1119](#) Європейського Парламенту і Ради від 30 червня 2021 року про встановлення рамок для досягнення кліматичної нейтральності та внесення змін до Регламентів (ЄС) 401/2009 і (ЄС) 2018/1999, ОJ 2021 L 243, стор. 1–17 («Європейський кліматичний закон»).

¹² [Регламент \(ЄС\) 2018/842](#) Європейського Парламенту і Ради від 30 травня 2018 року про обов'язкове скорочення викидів парникових газів у Державах-членах у період з 2021 року до 2030 року, що робить внесок у пом'якшення наслідків зміни клімату, для дотримання зобов'язань за Паризькою угодою, ОJ 2018 L 156, стор. 26–42 («Регламент про розподіл зусиль»); і [Регламент \(ЄС\) 2018/1999](#) Європейського Парламенту і Ради від 11 грудня 2018 року про управління Енергетичним Союзом і пом'якшення наслідків зміни клімату, ОJ 2018 L 328, стор. 1–77 («Регламент про управління»); та Європейський кліматичний закон.

¹³ [Директива 2003/87/ЄС](#) Європейського Парламенту і Ради від 13 жовтня 2003 року про встановлення системи торгівлі квотами на викиди парникових газів у межах Співтовариства, ОJ 2003 L 275, стор. 32–46 («Директива про СТКВ»); див. також [Директиву 2008/101/ЄС](#) Європейського Парламенту і Ради від 19 листопада 2008 року про внесення змін до Директиви 2003/87/ЄС з метою включення авіаційної

на чисту енергію¹⁴, доступом до інформації¹⁵, належною перевіркою корпоративної стійкості¹⁶ та звітуванням¹⁷, сталим фінансуванням¹⁸. Кілька законів, прийнятих у рамках Європейського зеленого курсу, лише нещодавно набули чинності або ще не набули чинності.

На сьогодні ЄС розглядав питання зміни клімату в позовах щодо скасування¹⁹ та зверненнях за попередніми рішеннями²⁰.

ЄС також надавав рекомендації щодо тлумачення правових актів ЄС у світлі основоположних прав, гарантованих статтями 16 (свобода підприємництва), 17 (право на власність) та 47 (право на ефективний засіб правового захисту та справедливий суд) Хартії, принципами міжнародного права та Орхуською конвенцією, зокрема в контексті квот на викиди²¹ та сприяння використанню відновлюваних джерел енергії²².

діяльності до схеми торгівлі квотами на викиди парникових газів у Співтоваристві, ОJ 2009 L 8, стор. 3–21 («Директива 2008/101/ЄС»).

¹⁴ Див., зокрема, [Директиву \(ЄС\) 2018/2001](#) Європейського Парламенту і Ради від 11 грудня 2018 року про стимулювання використання енергії з відновлюваних джерел, ОJ 2018 L 328, стор. 82–209 («Директива про відновлювальні джерела енергії»); [Директива \(ЄС\) 2023/1791](#) Європейського Парламенту і Ради від 13 вересня 2023 року про енергоефективність та внесення змін до Регламенту (ЄС) 2023/955, ОJ 2023 L 231, стор. 1–111 (переглянута «Директива про енергоефективність»); [Директива \(ЄС\) 2024/1711](#) Європейського Парламенту і Ради від 13 червня 2024 року про внесення змін до Директив (ЄС) 2018/2001 та (ЄС) 2019/944 про вдосконалення структури ринку електроенергії Союзу, ОJ 2024 L 2024/1711, та [Регламент \(ЄС\) 2024/1747](#) Європейського Парламенту і Ради від 13 червня 2024 року про внесення змін до Регламентів (ЄС) 2019/942 та (ЄС) 2019/943 щодо вдосконалення структури ринку електроенергії Союзу, ОJ 2024 L 2024/1747. Див. також політику, що провадиться в межах [Стратегії Хвилі реновації](#).

¹⁵ [Регламент \(ЄС\) № 1367/2006](#) Європейського Парламенту і Ради від 6 вересня 2006 року про застосування положень Орхуської Конвенції про доступ до інформації, участь громадськості в процесі прийняття рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля, до установ та органів Співтовариства, ОJ 2006 L 264, стор. 13–19 («Орхуський регламент»); та [Регламент \(ЄС\) 2021/1767](#) Європейського Парламенту і Ради від 6 жовтня 2021 року про внесення змін до Регламенту (ЄС) № 1367/2006, ОJ 2021 L 356, стор. 1–7.

¹⁶ [Директива \(ЄС\) 2024/1760](#) від 13 червня 2024 року про належну перевірку корпоративної стійкості та внесення змін до Директиви (ЄС) 2019/1937 та Регламенту (ЄС) 2023/2859, ОJ 2024 L 2024/1760 («Директива про належну перевірку корпоративної стійкості»).

¹⁷ [Директива \(ЄС\) 2022/2464](#) Європейського Парламенту і Ради від 14 грудня 2022 року про внесення змін до Регламенту (ЄС) № 537/2014, Директиви 2004/109/ЄС, Директиви 2006/43/ЄС і Директиви 2013/34/ЄС щодо корпоративної звітності із сталого розвитку, ОJ 2022 L 322, 16.12.2022.

¹⁸ [Регламент \(ЄС\) 2019/2088](#) Європейського Парламенту і Ради від 27 листопада 2019 року щодо розкриття інформації, пов'язаної зі сталим розвитком у секторі фінансових послуг, ОJ 2019 L 317, стор. 1; [Регламент \(ЄС\) 2020/852](#) Європейського Парламенту і Ради від 18 червня 2020 року про встановлення засад сприяння сталому інвестуванню та внесення змін до Регламенту (ЄС) 2019/2088, ОJ 2020 L 198, стор. 13–43 («Регламент таксономії»).

¹⁹ Див., наприклад, рішення ЄС від 25 березня 2021 року, [«Карвалью та інші проти Парламенту та Ради» \(Carvalho and Others v Parliament and Council\)](#), C-565/19 P, EU:C:2021:252; ухвалу ЄС від 14 січня 2021 року, [«Сабо та інші проти Парламенту та Ради» \(Sabo and Others v Parliament and Council\)](#), C-297/20 P, EU:C:2021:24.

²⁰ Див., наприклад, рішення ЄС від 21 грудня 2011 року, [«Асоціація повітряного транспорту Америки та інші» \(Air Transport Association of America and Others\)](#), C-366/10, EU:C:2011:864; рішення від 16 грудня 2008 року, [«Арселор Атлантік і Лорейн та інші» \(Arcelor Atlantique and Lorraine and Others\)](#) [ВП], C-127/07, EU:C:2008:728.

²¹ Див., наприклад, рішення ЄС від 16 грудня 2008 року, [«Арселор Атлантік і Лорейн та інші» \(Arcelor Atlantique and Lorraine and Others\)](#) [ВП], C-127/07, EU:C:2008:728.

²² Див., наприклад, ухвалу ЄС від 14 січня 2021 року, [«Сабо та інші проти Парламенту та Ради» \(Sabo and Others v Parliament and Council\)](#), C-297/20 P, EU:C:2021:24.

III. Зміна клімату в ЄСПЛ

Попри те, що Конвенція прямо не передбачає права на здорове навколишнє середовище або права на захист від негативних наслідків зміни клімату²³, у справі «Ферейн КлімаСеніоріннен»²⁴ ЄСПЛ розглянув по суті кілька скарг, пов'язаних зі зміною клімату, та визнав порушення статті 8 (право на повагу до приватного і сімейного життя) й пункту 1 статті 6 (право на справедливий суд)²⁵. ЄСПЛ вважав, що існують достатньо достовірні ознаки того, що антропогенні зміни клімату є реальними й становлять серйозну загрозу для реалізації прав людини, гарантованих ЄКПЛ, як зараз, так і в майбутньому. ЄСПЛ також визнав, що Держави усвідомлюють це та можуть вжити заходів для ефективного вирішення цієї проблеми. Крім того, ЄСПЛ вважав, що відповідні ризики будуть меншими, якщо підвищення температури буде обмежено 1,5°C вище доіндустріального рівня і при вжитті термінових заходів, а також що поточні глобальні зусилля щодо пом'якшення наслідків зміни клімату не є достатніми для досягнення цієї мети.

У цьому рішенні, а також в ухвалах у справах «Дуарте Агустіну»²⁶ та «Карем»²⁷ ЄСПЛ роз'яснив питання прийнятності, пов'язані з позовами щодо зміни клімату²⁸, включно з територіальною юрисдикцією²⁹ та статусом потерпілого³⁰. ЄСПЛ, зокрема, відхилив скарги, подані без попереднього вичерпання національних засобів правового захисту. Він вважав, що ухвалення рішення з питань зміни клімату до того, як таку можливість було надано судам Держав-відповідачів, суперечить принципу субсидіарності, що лежить в основі системи Конвенції. Він також вважав, що невиконання зобов'язання щодо вичерпання національних засобів правового захисту ускладнювало для ЄСПЛ розгляд індивідуальних ситуацій заявників, а отже, оцінку їхнього статусу потерпілих відповідно до критеріїв, викладених у рішенні у справі «Ферейн КлімаСеніоріннен»³¹.

²³ Рада Європи запровадила офіційну процедуру, яка може призвести до прийняття додаткового протоколу, що гарантуватиме право на здорове навколишнє середовище; див. Комітет Міністрів Ради Європи, [Рекомендація CM/Rec\(2022\)20](#), від 27 вересня 2022 року; Парламентська асамблея Ради Європи («ПАРЄ»): [Резолюція 2396\(2021\)](#), від 29 вересня 2021 року; [Рекомендація 2211\(2021\)](#), від 29 вересня 2021 року; та [Резолюція 2545\(2024\)](#), від 24 квітня 2024 року; [Рейк'явікська декларація «Об'єднані навколо наших цінностей»](#), від 16–17 травня 2023 року, Додаток V; та 2024 [«Звіт про необхідність та доцільність подальшого акту або актів щодо прав людини та навколишнього середовища»](#), підготовлений Редакційною групою з прав людини та навколишнього середовища (CDDH-ENV).

²⁴ ЄСПЛ, [«Ферейн КлімаСеніоріннен Швейц та інші проти Швейцарії» \(Verein KlimaSeniorinnen Schweiz and Others v. Switzerland\)](#) [ВП], № 53600/20, від 9 квітня 2024 року.

²⁵ Див. нижче розділи В.2. та С.2.

²⁶ ЄСПЛ, [«Дуарте Агустіну та інші проти Португалії та 32 інші» \(Duarte Agostinho and Others v. Portugal and 32 Others\)](#) (ухв.) [ВП], № 39371/20, від 9 квітня 2024 року.

²⁷ ЄСПЛ, [«Карем проти Франції» \(Carême v. France\)](#) (ухв.) [ВП], № 7189/21, від 9 квітня 2024 року.

²⁸ Для загальної інформації щодо критеріїв прийнятності див. [Практичний посібник із критеріїв прийнятності](#).

²⁹ Див. нижче розділ А.

³⁰ Див. нижче розділ В.1.

³¹ ЄСПЛ, [«Ферейн КлімаСеніоріннен Швейц та інші проти Швейцарії» \(Verein KlimaSeniorinnen Schweiz and Others v. Switzerland\)](#) [ВП], № 53600/20, від 9 квітня 2024 року.

IV. Практика СЕС та ЄСПЛ щодо зміни клімату

A. Територіальна юрисдикція

Рішення СЕС від 21 грудня 2011 року, «Асоціація повітряного транспорту Америки та інші» (*Air Transport Association of America and Others*), C-366/10, EU:C:2011:864

Факти – Попереднє звернення було зроблено в рамках провадження у справі, порушеній кількома авіакомпаніями проти Міністра з питань енергетики та змін клімату щодо чинності заходів з імплементації [Директиви 2008/101/ЄС](#), прийнятих Сполученим Королівством. Згідно з цією директивою, авіакомпанії з третіх країн зобов'язані придбавати та надавати квоти на викиди парникових газів для рейсів, що вилітають з аеропортів в ЄС або прибувають до них.

Право – СЕС постановив, що літаки, які вилітають з аеродрому, розташованого на території однієї з Держав-членів, або прибувають на нього, незалежно від місцезнаходження авіаліній, фізично знаходяться на території однієї з Держав-членів ЄС, а отже, підпадають під необмежену юрисдикцію ЄС. Так, той факт, що [Директива 2008/101/ЄС](#) застосовується до всіх рейсів, не порушує ані принцип територіальності, ані суверенітету третіх Держав, з території яких або на територію яких здійснюються такі рейси, над повітряним простором над їхньою територією.

Крім того, той факт, що в контексті застосування екологічного законодавства ЄС певні фактори, що призводять до забруднення повітря, моря або сухопутної території Держав-членів, виникають унаслідок подій, які відбуваються частково за межами цієї території, не є підставою для того, щоб ставити під сумнів, з огляду на принципи міжнародного звичаєвого права, на які можна посилається в основному провадженні, повну застосовність права ЄС на цій території.

Щодо того, що оператор повітряного судна в такій ситуації зобов'язаний повернути квоти, розраховані з урахуванням всього міжнародного рейсу, виконаного або запланованого його повітряним судном з або до такого аеродрому, СЕС зазначив, що, оскільки політику Союзу щодо довкілля спрямовано на забезпечення високого рівня захисту, відповідно до пункту 2 статті 191 ДФЄС, законодавець ЄС може, у принципі, дозволити здійснення комерційної діяльності, у цьому випадку — повітряного транспорту, на території ЄС лише за умови, що оператори дотримуються критеріїв, встановлених ЄС і призначених для досягнення цілей охорони навколишнього середовища, які він поставив перед собою, зокрема, якщо ці цілі впливають з міжнародної угоди, підписаної ЄС, такої як Рамкова конвенція ООН про зміну клімату та Кіотський протокол.

ЄСПЛ, «Дуарте Агустіну та інші проти Португалії та 32 інші» (*Duarte Agostinho and Others v. Portugal and 32 Others*) (ухв.) [ВП], № 39371/20, від 9 квітня 2024 року

Факти – Шестеро молодих осіб, які проживають у Португалії, подали позов проти Португалії та тридцяти двох інших Держав-учасниць, стверджуючи про порушення прав, передбачених статтями 2, 3, 8 і 14 Конвенції, унаслідок наявних і майбутніх наслідків зміни клімату. Заявники стверджували про наявність екстериторіальної юрисдикції цих Держав, оскільки за виняткових обставин цієї скарги їхні викиди та/або нездатність регулювати/обмежувати свої викиди призводили до наслідків за межами їхніх територій.

Право – ЄСПЛ нагадав, що за виняткових обставин він може визнати, що дії Договірних Держав, вчинені за межами їхніх територій, або дії, що призводять до наслідків за межами цих територій, можуть вважатися здійсненням ними своєї юрисдикції. Він постановив, що всі

заявники проживали в Португалії, а отже, підпадали під її територіальну юрисдикцію³², тоді як юрисдикцію інших Держав-відповідачів він виключив з кількох підстав:

- Розширення юрисдикції означало б, що її наявність зрештою довелося б установлювати виключно на тій підставі, що Держава може ухвалити рішення або вжити заходів, які впливають на ситуацію заявника за кордоном;
- Оскільки Конвенція не є правовим актом, призначеним для забезпечення загальної охорони навколишнього середовища, визнання екстериторіальної юрисдикції було б радикальним відступом від *rationale* конвенційної системи захисту, яка насамперед і в основному ґрунтується на принципах територіальної юрисдикції та субсидіарності;
- Кожна Держава несе свою частку відповідальності за вжиття заходів для боротьби зі зміною клімату, і вжиття таких заходів не залежить від будь-яких конкретних дій (або бездіяльності) будь-якої іншої Держави. Отже, у цьому контексті не існує ризику виникнення вакууму в захисті прав, передбачених Конвенцією, і жодна з Держав-відповідачів не може залишитися безкарною;
- Шкідливі наслідки, спричинені викидами парникових газів, є результатом складного причинно-наслідкового зв'язку й мають дифузний характер. Прийняття критерію, заснованого на контролі над інтересами особи, призвело б до «критичної відсутності передбачуваності сфери застосування Конвенції».

Попри те, що ЄСПЛ виключив наявність екстериторіальної юрисдикції, він зазначив, що:

- Держави мають остаточний контроль над публічною та приватною діяльністю на своїх територіях, яка призводить до викидів парникових газів;
- Незважаючи на складність та багаторівневість, існує певний причинно-наслідковий зв'язок між публічною та приватною діяльністю на території Держави, яка спричиняє викиди парникових газів, і негативним впливом на права та добробут людей, які проживають за межами її кордонів, а отже, поза сферою дії демократичного процесу цієї Держави;
- Зміна клімату є глобальним явищем, і кожна Держава несе свою частку відповідальності за глобальні виклики, спричинені зміною клімату;
- Проблема зміни клімату має справді екзистенційний характер для людства, що відрізняє її від інших ситуацій причинно-наслідкового характеру.

Висновок – Встановлення територіальної юрисдикції щодо Португалії; неприйнятність щодо решти тридцяти однієї Держави (відсутність юрисдикції).

ЄСПЛ, [«Ферейн КлімаСеніоріннен Швейц та інші проти Швейцарії» \(Verein KlimaSeniorinnen Schweiz and Others v. Switzerland\)](#) [ВП], № 53600/20, від 9 квітня 2024 року

Факти – Об'єднання жінок похилого віку, створене з метою сприяння та забезпечення ефективного захисту клімату від імені своїх членів, і чотири членкині цього об'єднання скаржилися за статтями 2 та 8 Конвенції на недостатність заходів, вжитих швейцарськими органами влади для пом'якшення наслідків зміни клімату. Посилаючись на пункт 1 статті 6 Конвенції, вони також стверджували, що не мали доступу до суду для подання своїх скарг.

³² Скаргу заявників проти Португалії було визнано непринятною через невичерпання національних засобів правового захисту.

Право – ЄСПЛ зазначив, що всі заявники проживали у Швейцарії, а отже, підпадали під її територіальну юрисдикцію. Стосовно викидів парникових газів, утворених за кордоном, відповідальність за які, на думку заявників, має понести Швейцарія у зв'язку з імпортом товарів для споживання домогосподарств (так звані «вбудовані викиди»), Уряд заперечив, що їх можна вважати такими, що тягнуть за собою відповідальність Швейцарії.

ЄСПЛ вважав, що в контексті скарги щодо «вбудованих викидів» не виникає жодного справжнього питання юрисдикції в розумінні статті 1 Конвенції. Попри те, що скарга містила екстериторіальний аспект, вона не порушувала питання юрисдикції Швейцарії щодо заявників, а радше питання відповідальності Швейцарії за стверджуваний вплив «вбудованих викидів» на права заявників, передбачені Конвенцією, що підлягало розгляду разом із суттю скарги.

Висновок – ЄСПЛ відхилив заперечення Уряду щодо відсутності юрисдикції³³.

В. Захист від негативних наслідків зміни клімату

1. Правосуб'єктність і статус потерпілого

Ухвала СЕС від 14 січня 2021 року, «Сабо та інші проти Парламенту та Ради» (*Sabo and Others v Parliament and Council*), C-297/20 P, EU:C:2021:24

Факти – Апеляція на [ухвалу Загального Суду T-141/19](#), якою було визнано неприйнятним позов про скасування. Позов було подано в 2019 році групою фізичних осіб та організаціями громадянського суспільства. Деякі заявники проживали в регіонах, які особливо постраждали від вирубки лісів. Вони стверджували, що електростанції, які працюють від горіння дерева, викидають в атмосферу більше вуглекислого газу на одиницю енергії, ніж електростанції, які працюють на вугіллі, а тому вимагали скасування положень Директиви про відновлювані джерела енергії, відповідно до яких спалювання «лісової біомаси» є джерелом відновлюваної енергії.

Право – Щодо стверджуваного порушення основоположних прав апелянтів СЕС підтвердив висновок Загального Суду про те, що лише твердження про те, що акт порушує основоположні права, не є достатнім для встановлення прийнятності позову фізичної особи. Таке твердження повинно доводити, що стверджуване порушення вирізняє апелянтів індивідуально, так само як в ситуації особи, якій адресовано цей акт, аби вимоги четвертого абзацу статті 263 ДФЕС не втрачали сенсу.

СЕС також зазначив, що, хоча ця умова дійсно повинна тлумачитися з огляду на принцип ефективного судового захисту з урахуванням різних обставин, які можуть стосуватися саме заявника, таке тлумачення не може мати наслідком невиконання цієї умови, прямо встановленої в ДФЕС, без виходу за межі юрисдикції, наданої Договором судам ЄС.

СЕС визнав, що апелянти (фізичні та юридичні особи та екологічні асоціації) не мали права на подання позову для оскарження Директиви про відновлювані джерела енергії, оскільки акт не «стосувався їх особисто» в розумінні четвертого абзацу статті 263 ДФЕС.

Висновок – Апеляцію відхилено як явно необґрунтовану.

³³ Стосовно суті справи, див. нижче спеціальні поля в розділах В і С.

Рішення СЕС від 25 березня 2021 року, [«Карвалью та інші проти Парламенту та Ради» \(Carvalho and Others v Parliament and Council\)](#), C-565/19 P, EU:C:2021:252

Факти – Апеляція на [ухвалу Загального Суду T-330/18](#), якою було визнано неприйнятним позов про скасування. Позов було подано десятима сім'ями, усі з яких працюють у сільськогосподарському або туристичному секторах, з Португалії, Німеччини, Франції, Італії, Румунії, Кенії, Фіджі, а також Шведською асоціацією саамської молоді на підставі несумісності кліматичного законодавства ЄС з міжнародними зобов'язаннями. Апелянти оскаржили три законодавчі акти ЄС, прийняті для того, щоб ЄС міг досягти свого цільового показника щодо скорочення викидів парникових газів на 40 %, порівняно з рівнем 1990 року. На їхню думку, цей показник є недостатнім і порушує кілька основоположних прав, закріплених у Хартії. Апелянти стверджували, *inter alia*, що вимога щодо того, щоб рішення стосувалося особи особисто³⁴, має тлумачитися з урахуванням реальності глобальної кліматичної кризи й що у випадках, коли йдеться про порушення прав людини, повинен бути забезпечений прямий доступ до СЕС за відсутності альтернативних форумів.

Право – (А) Індивідуальні заявники

СЕС постановив, що твердження про те, що оспорювані акти порушують основоположні права, саме по собі не є достатнім для встановлення того, що позов, поданий фізичною особою, є прийнятним, без створення ризику позбавлення сенсу вимог четвертого абзацу статті 263 ДФЄС.

Оскільки апелянти посилалися лише на порушення своїх основоположних прав, роблячи з цього висновок, що акт стосувався їх особисто, на тій підставі, що наслідки зміни клімату і, відповідно, порушення основоположних прав є унікальними та різними для кожної особи, СЕС постановив, що не можна вважати, що оскаржувані акти стосувалися апелянтів через певні ознаки, властиві їм, або через обставини, за яких вони відрізнялися від усіх інших осіб, і що з огляду на ці чинники вони вирізнялися індивідуально так само, як й особа, якій адресовано акт.

СЕС постановив, що захист, наданий статтею 47 Хартії, не вимагає, щоб особа мала безумовне право подавати позов про скасування законодавчого акта Союзу безпосередньо до судів ЄС. Хоча умови прийнятності, встановлені в четвертому абзаці статті 263 ДФЄС, мали тлумачитися з урахуванням основоположного права на ефективний судовий захист, таке тлумачення не могло мати наслідком скасування умов, прямо встановлених у цьому Договорі.

(В) Юридичні особи

Стосовно Шведської асоціації саамської молоді СЕС вважав, що її члени не мали ознак, які б вирізняли їх індивідуально від інших потенційних адресатів оспорюваних актів. Крім того, асоціація не довела, що вона відповідала одній з трьох умов, за яких судова практика дозволяла асоціаціям подавати позови про скасування:

а) вона не стверджувала, що правова норма конкретно визнавала її процесуальні права;

³⁴ СЕС підтвердив, що відповідно до четвертого абзацу статті 263 ДФЄС, для набуття правосуб'єктності оскаржуваний акт має особисто стосуватися заявника, як це тлумачиться через доктрину Плаумана (рішення від 15 липня 1963 року, [«Плауманн проти Комісії ЄЕС» \(Plaumann v Commission of the EEC\)](#), C-25/62, EU:C:1963:17). Просте твердження про порушення основоположних прав не є достатнім для встановлення правосуб'єктності, якщо акт не стосується заявника безпосередньо та особисто, як особи, якій адресовано акт. В іншому випадку умови прийнятності, передбачені четвертим абзацом статті 263, втрачають сенс.

b) вона неприйнятним чином уперше на стадії апеляційного провадження висунула аргумент про те, що має право порушити провадження з метою захисту «колективного блага»;

c) вона не стверджувала, що її можна вирізнити індивідуально з огляду на порушення її власних інтересів як асоціації;

ЄСЄ постановив, що апелянти не мали права на оскарження оспорюваних актів, оскільки акти не стосувалися їх особисто.

Висновок – Апеляцію відхилено через відсутність права на подання позову.

ЄСПЛ, «Ферейн КлімаСеніоріннен Швейц та інші проти Швейцарії» (Verein KlimaSeniorinnen Schweiz and Others v. Switzerland) [ВП], № 53600/20, від 9 квітня 2024 року

Факти – Див. у розділі А вище.

Право – ЄСПЛ встановив критерії для оцінки статусу потерпілого індивідуальних заявників та юридичних осіб у контексті скарг, пов'язаних зі зміною клімату, щодо права на життя (стаття 2 ЄКПЛ) та права на повагу до приватного і сімейного життя (стаття 8 ЄКПЛ).

(А) Індивідуальні заявники

Заявник повинен довести, що він / вона особисто та безпосередньо постраждав від стверджуваних порушень Держави у сфері боротьби зі зміною клімату. Зокрема:

- a) заявник повинен підпадати під інтенсивний вплив негативних наслідків зміни клімату, тобто рівень і серйозність (ризик) негативних наслідків урядових дій або бездіяльності, що впливають на заявника, повинні бути значними; та
- b) має існувати нагальна потреба в забезпеченні індивідуального захисту заявника через відсутність або неналежність будь-яких розумних заходів для зменшення шкоди.

Поріг для виконання цих критеріїв є особливо високим і залежить від ретельної оцінки конкретних обставин справи. Оцінка ЄСПЛ включає, але не обов'язково обмежується міркуваннями, що стосуються: характеру та обсягу скарги заявника за Конвенцією, актуальності/віддаленості та/або ймовірності негативних наслідків зміни клімату в часі, конкретного впливу на життя, здоров'я або добробут заявника, масштабу та тривалості шкідливих наслідків, обсягу ризику (локального або загального), а також характеру вразливості заявника.

У цій справі ЄСПЛ постановив, що індивідуальні заявники не можуть вважати себе потерпілими від стверджуваних порушень статей 2 та 8. Хоча й можна було визнати, що сильна спека вплинула на якість життя заявників, з наявних матеріалів не було очевидно, що вони зазнали негативних наслідків зміни клімату або були піддані ризику їх зазнати в будь-який відповідний момент у майбутньому з тією інтенсивністю, що викликає нагальну потребу в забезпеченні їх індивідуального захисту.

(В) Юридичні особи

Асоціація не може посилається на міркування щодо здоров'я або незручності, пов'язані зі зміною клімату, з якими можуть стикатися лише фізичні особи, для отримання статусу потерпілого. Однак, з огляду на особливість зміни клімату як спільної проблеми людства та необхідність сприяння розподілу тягаря між поколіннями в цьому контексті, ЄСПЛ визнав правосуб'єктність асоціацій у справах про зміну клімату за умови, що вони:

- a) законно створені у відповідній юрисдикції або уповноважені діяти в ній;

- b) здатні продемонструвати, що відповідно до своїх статутних цілей вони здійснюють цілеспрямовану діяльність із захисту прав людини своїх членів або інших потерпілих осіб у відповідній юрисдикції, незалежно від того, чи обмежується така діяльність або включає колективні дії для захисту цих прав від загроз, що виникають унаслідок зміни клімату; та
- c) здатні продемонструвати, що вони можуть вважатися дійсно кваліфікованими й представницькою для дій від імені своїх членів або інших потерпілих осіб у межах юрисдикції, які зазначають конкретних загроз або негативних наслідків зміни клімату для їхнього життя, здоров'я або добробуту, що охороняються Конвенцією.

Право асоціації на звернення до Суду із заявою не залежить від вимоги доведення того, що особи, від імені яких було подано заяву до ЄСПЛ, самі відповідали б вимогам щодо статусу потерпілого, встановлених для фізичних осіб у контексті зміни клімату.

ЄСПЛ оцінив статус потерпілого асоціації-заявника в контексті права на приватне і сімейне життя. Суд виснував, що асоціація-заявник була створена законно та переслідувала конкретну мету відповідно до своїх статутних цілей, захищаючи права людини своїх членів та інших осіб, які постраждали від зміни клімату в Державі-відповідачі. Асоціація була визнана дійсно кваліфікованою та представницькою для дій від імені осіб, які зазнають конкретних загроз або негативних наслідків зміни клімату для їхнього життя, здоров'я, добробуту та якості життя, що захищаються згідно з ЄКПЛ.

Висновок – Порушення статті 8 та пункту 1 статті 6 Конвенції щодо асоціації-заявника, неприйнятна стосовно окремих заявників (несумісна *ratione personae*).

ЄСПЛ, [«Карем проти Франції» \(Carême v. France\)](#) (ухв.) [ВП], № 7189/21, від 9 квітня 2024 року

Факти – Пан Карем, колишній мер міста Гранд-Сінт (Франція), оскаржив за статтями 2 та 8 Конвенції неадекватність заходів з боку Франції щодо зміни клімату. Гранд-Сінт, прибережний муніципалітет, який є вкрай вразливим до повеней, був визнаний Державною радою (*Conseil d'État*) таким, що зазнає значного ризику внаслідок зміни клімату. Однак Державна рада також визнала, що заявник не має зацікавленості в ініціюванні провадження лише на тій підставі, що його поточне місце проживання розташоване в районі, який, за прогнозами, може бути затоплений до 2040 року.

Право – Враховуючи ключові фактори для визначення статусу потерпілого, викладені у справі «Ферейн КлімаСеніоріннен» (див. вище), а також національне провадження у цій справі, ЄСПЛ не знайшов підстав ставити під сумнів гіпотетичний характер ризику, пов'язаного зі зміною клімату, що впливає на заявника.

Крім того, заявник на цей момент не проживав у Франції і не мав жодних відповідних зв'язків із Гранд-Сінт. Після того, як він став членом Європейського Парламенту, він переїхав до Брюсселя, не володів і більше не орендував нерухомість у Гранд-Сінт. Його єдиним конкретним зв'язком із муніципалітетом був той факт, що там проживав його брат.

Щодо аргументу заявника про те, що він подав заяву до ЄСПЛ як колишній мер Гранд-Сінт, ЄСПЛ покликався на свою усталену практику, згідно з якою децентралізовані органи влади, які виконують публічні функції, незалежно від їхньої автономії щодо центральних органів влади, вважаються «урядовими організаціями», які не мають права подавати скарги до ЄСПЛ відповідно до статті 34 Конвенції.

*Висновок – Неприйнятна (несумісна *ratione personae*).*

ЄСПЛ, «Грінпіс Нордік та інші проти Норвегії» (*Greenpeace Nordic and Others v. Norway*), № 34068/21, від 28 жовтня 2025 року³⁵

Факти – Дві неурядові організації-заявники («*Greenpeace Nordic*» та «*Young Friends of the Earth (Nature and Youth)*») звернулися до суду з проханням переглянути законність рішення Міністерства нафти та енергетики від 2016 року про надання тринадцяти приватним компаніям десяти ліцензій на розвідку нафти в районах Баренцового моря (23-й ліцензійний раунд). Вони без успіху оскаржили це рішення, зокрема й у Верховному суді.

Заявники (дві організації-заявники та шість осіб, пов'язаних з однією з них) поскаржилися до ЄСПЛ щодо того, що рішення від 2016 року уможливило фактичну та потенційну істотну шкоду, спричинену видобутком нафтових ресурсів у південній та південно-східній частинах Баренцового моря, і що Держава не врегулювала ліцензування таким чином, щоб захистити права заявників на захист від шкоди, спричиненої зміною клімату. Крім того, вони скаржилися, що під час процесу ліцензування органи влади не провели належну оцінку впливу на довкілля (далі – ОВД) щодо потенційної шкоди, пов'язаної з кліматом, для життя, здоров'я, добробуту та якості життя, а також на висновок Верховного суду про те, що оцінка значного впливу на довкілля може бути відкладена до пізнішого етапу процесу прийняття рішень, а саме до етапу розробки плану розвитку та експлуатації (далі – ПРЕ). Вони скаржилися за статтями 2 та 8 Конвенції.

Право – ЄСПЛ з самого початку вважав, що між оскаржуваною процедурою та серйозними негативними наслідками зміни клімату для життя, здоров'я, добробуту та якості життя людей існує достатньо тісний зв'язок. Хоча дослідження не завжди супроводжуються видобутком, у Норвегії це є юридичною та практичною передумовою для цього. Той факт, що перед початком видобутку необхідні інші заходи та дозволи, не порушує причинно-наслідковий зв'язок зміни клімату від викидів викопного палива з негативними наслідками. За таких обставин було очевидно, що згаданий нафтовий проект мав такий характер, що міг спричинити потенційні ризики внаслідок видобутку. ЄСПЛ також зазначив, що видобуток нафти і газу був найважливішим джерелом викидів парникових газів у Норвегії, а спалювання викопного палива, зокрема нафти і газу, було однією з головних причин зміни клімату.

З огляду на ключові фактори для визначення статусу потерпілого, що викладені у справі «*Ферейн КлімаСеніоріннен*» (див. вище), ЄСПЛ розглянув питання про статус потерпілих окремих заявників та *locus standi* (правосуб'єктність) організацій-заявників для оцінки застосовності статті 8 Конвенції.

(А) Індивідуальні заявники

ЄСПЛ визнав, що критерії статусу потерпілого не були досягнуті. Зокрема, твердження окремих заявників про вплив зміни клімату на їхнє психічне здоров'я та/або життєві вибори не були підтверджені жодними медичними довідками. Вони також не вказали на будь-яку особливу захворюваність або інші серйозні негативні наслідки для їхнього здоров'я чи добробуту, які були спричинені зміною клімату і які б виходили за межі того, що відчуває будь-яка молода особа, яка проживає в Норвегії і має певний рівень обізнаності про зміну клімату. Що стосується окремих заявників, які ідентифікували себе як представники народу саамі, то, хоча ЄСПЛ повністю визнав, що зміна клімату є загрозою для їхнього традиційного способу

³⁵ Це рішення стане остаточним за умов, визначених в пункті 2 статті 44 Конвенції.

життя та культури, але Суд не зміг дійти висновку, що труднощі, які, як стверджується, спричиняє їм ця ситуація, є «високоінтенсивними».

У матеріалах справи не було інших документів, які б свідчили про те, що окремі заявники зазнали високої інтенсивності впливу негативних наслідків зміни клімату, що торкнулися їх особисто, або про те, що існувала нагальна потреба забезпечити їх індивідуальний захист від шкоди, яку наслідки зміни клімату могли завдати їхньому користуванню правами людини.

(В) Юридичні особи

ЄСПЛ визнав, що організації-заявники мали необхідну правосуб'єктність (*locus standi*) і що стаття 8 Конвенції застосовувалася до їхньої скарги. Організації-заявники були створені на законних підставах, переслідували конкретну мету відповідно до своїх статутних цілей щодо захисту прав людини своїх членів та/або інших осіб, які зазнали впливу загроз, пов'язаних зі зміною клімату в Державі-відповідачі, і були дійсно уповноважені діяти від імені та представляти осіб, які, ймовірно, могли б стверджувати, що зазнають конкретних загроз або негативних наслідків зміни клімату.

Висновок – Визнано право організацій-заявників на звернення до Суду із заявою; заяви індивідуальних заявників визнані неприйнятними (несумісна *ratione personae*).

2. Стандарти захисту

Рішення СЕС від 16 грудня 2008 року, «Арселор Атлантік і Лорейн та інші» (*Arcelor Atlantique and Lorraine and Others*), C-127/07, EU:C:2008:728

Факти – Заявники — підприємства сталеливарної галузі — звернулися до компетентних французьких державних органів з проханням скасувати національне положення, прийняте на підставі [Директиви про СТКВ](#), у частині, що стосується його застосування до установок сталеливарної галузі. Оскільки їхні запити залишилися без відповіді, вони поскаржилися до Державної ради (*Conseil d'État*) з метою судового перегляду непрямих рішень про відхилення цих запитів. Державна рада звернулася до СЕС з питанням, чи є ця Директива дійсною з точки зору принципу однакового ставлення, оскільки вона поширює дію системи торгівлі квотами на об'єкти в металургійній галузі, але не охоплює алюмінієву промисловість та виробництво пластмас.

Право – СЕС нагадав, що різниця в поводженні є виправданою, якщо вона ґрунтується на об'єктивному та розумному критерії: різниця стосується юридично дозволеної мети, яку переслідує відповідне законодавство, і є пропорційною до мети, яку переслідує таке поводження.

СЕС зауважив, що в контексті захисту навколишнього середовища законодавчий орган Співтовариства має широкі дискреційні повноваження при розробці складних політичних інструментів, таких як система торгівлі квотами. Він підкреслив, що законодавчий орган повинен ґрунтувати свої рішення на об'єктивних критеріях, що відповідають законодавчій меті, у цьому випадку — скороченню викидів парникових газів для запобігання небезпечному втручанням в кліматичну систему.

Здійснюючи свої дискреційні повноваження в галузі охорони навколишнього середовища, законодавчий орган Співтовариства повинен, крім основної мети захисту навколишнього середовища, повною мірою враховувати всі інтереси. При розгляді тягаря, пов'язаного з різними можливими заходами, необхідно враховувати, що навіть якщо важливість переслідуваних цілей є такою, що виправдовує навіть істотні негативні економічні наслідки для певних операторів, здійснення законодавчим органом ЄС своїх дискреційних

повноважень не повинно приводити до результатів, які є явно менш доцільними, ніж ті, які були б досягнуті за допомогою інших заходів, що також були б придатними для досягнення цих цілей.

СЕС, по-перше, встановив, що система торгівлі квотами, запроваджена Директивою про СТВ, є новою і складною системою, впровадження і функціонування якої могло бути порушено через залучення занадто великої кількості учасників. По-друге, він встановив, що первісне визначення сфери застосування цієї Директиви було продиктоване метою досягнення критичної маси учасників, необхідної для створення системи. По-третє, з огляду на новизну та складність схеми, первісне визначення сфери застосування цієї Директиви та поетапний підхід, який ґрунтувався, зокрема, на досвіді, набутому на першому етапі її впровадження, з метою не порушувати створення системи, були в межах дискреційних повноважень законодавця ЄС.

Отже, СЕС дійшов висновку, що розгляд Директиви про СТВ з точки зору принципу однакового ставлення не виявив нічого, що могло б вплинути на її чинність, оскільки вона поширювала дію системи торгівлі квотами на викиди парникових газів на сталеливарну галузь, не охоплюючи хімічну галузь та галузь кольорових металів.

ЄСПЛ, «Ферейн КлімаСеніоріннен Швейц та інші проти Швейцарії» (*Verein KlimaSeniorinnen Schweiz and Others v. Switzerland*) [ВП], № 53600/20, від 9 квітня 2024 року

Факти – Див. у розділі А вище.

Право – (А) Стаття 8 (право на повагу до приватного і сімейного життя)³⁶

Згідно з практикою ЄСПЛ, стаття 8 Конвенції передбачає право осіб на ефективний захист з боку державних органів життя, здоров'я, добробуту та якості життя осіб від серйозних негативних наслідків зміни клімату.

Держави мають обмежену свободу розсуду щодо своїх зобов'язань у боротьбі зі зміною клімату та її негативними наслідками, а також щодо встановлення необхідних цілей і завдань. Натомість вони мають широку свободу розсуду щодо вибору засобів для досягнення цих цілей.

Оцінюючи, чи не перевищила Держава межі своєї свободи розсуду, ЄСПЛ розглянув, чи в цілому врахували компетентні національні органи влади належним чином необхідність:

- a. впроваджувати загальні заходи, що визначають цільовий графік досягнення вуглецевої нейтральності та загальний залишковий вуглецевий бюджет на той самий період, або інший еквівалентний метод кількісної оцінки майбутніх викидів парникових газів, відповідно до загальної мети національних та/або глобальних зобов'язань щодо пом'якшення наслідків зміни клімату;
- b. встановити проміжні цілі та шляхи скорочення викидів парникових газів (за секторами або іншими відповідними методологіями), які, в принципі, вважаються здатними досягти загальних національних цілей щодо скорочення викидів парникових газів у відповідні терміни, передбачені національною політикою;

³⁶ Скарги за пунктом 1 статті 6 (доступ до правосуддя) та статтею 8 (доступ до інформації) ЄКПЛ аналізуються нижче в розділі С.

- c. надати докази того, що вони належним чином дотрималися або дотримуються відповідних цілей щодо скорочення викидів парникових газів (див. підпункти (a)-(b) вище);
- d. своєчасно оновлювати відповідні цілі щодо скорочення викидів парникових газів з належною ретельністю та на основі найкращих доступних доказів; і
- e. діяти своєчасно, належним чином та послідовно при розробці та впровадженні відповідного законодавства та заходів.

На додаток до цих заходів пом'якшення наслідків, ЄСПЛ постановив, що Держави повинні вживати заходів з адаптації, спрямованих на пом'якшення найсерйозніших або найнагальніших наслідків зміни клімату, з урахуванням будь-яких відповідних особливих потреб у захисті. Такі заходи з адаптації повинні бути введені в дію та ефективно застосовуватися відповідно до найкращих доступних даних та у відповідності до загальної структури позитивних зобов'язань Держави в цьому контексті.

У цій справі ЄСПЛ встановив, що в процесі впровадження відповідної національної нормативно-правової бази швейцарськими органами влади були допущені деякі критичні прогалини, зокрема, не було кількісно визначено, за допомогою вуглецевого бюджету або іншим чином, національні обмеження викидів парникових газів.

Враховуючи складність та характер питань, що розглядаються в цій справі, ЄСПЛ дійшов висновку, що він не може бути деталізованим або директивним щодо будь-яких заходів, які необхідно вжити для ефективного виконання цього рішення. Враховуючи свободу розсуду, надану Державі в цій сфері, ЄСПЛ вважав, що Держава-відповідач за допомогою Комітету міністрів має кращі можливості для оцінки конкретних заходів, які необхідно вжити.

(В) Стаття 2 (право на життя)

Хоча ЄСПЛ визнав за доцільне розглянути скаргу асоціації-заявника виключно з точки зору статті 8 Конвенції, він нагадав, що для застосування статті 2 у контексті діяльності, яка може бути загрозою для життя людини, має існувати «реальна й безпосередня» загроза для життя.

У контексті зміни клімату такий ризик для життя слід розуміти з огляду на те, що існує серйозний ризик неминучості та незворотності негативних наслідків зміни клімату, частота та серйозність яких, найімовірніше, збільшуватимуться. Так, критерій «реальної та неминучої» загрози можна розуміти як серйозну, справжню та достатньо доказову загрозу життю, що містить елемент матеріальної та часової близькості загрози до шкоди, про яку скаржиться заявник. Це також означає, що в разі встановлення статусу потерпілого окремого заявника можна припустити, що серйозний ризик значного скорочення тривалості життя людини внаслідок зміни клімату також повинен спричинити застосування статті 2 Конвенції.

Висновок – Порушення статті 8 Конвенції щодо асоціації. Відсутня необхідність розглядати питання про застосовність статті 2 Конвенції.

С. Процесуальні права у справах, пов'язаних зі зміною клімату

1. Доступ до інформації

Рішення СЕС від 13 липня 2017 року, «Сент-Гобен Глас Дойчланд проти Комісії» (*Saint-Gobain Glass Deutschland v Commission*), C-60/15 P, EU:C:2017:540

Факти – Була подана апеляційна скарга про скасування [рішення Загального Суду T-476/12](#), яким було відхилено позов компанії Сент-Гобен (*Saint-Gobain*), що експлуатувала установки, на які поширюється дія Директиви про СТКВ. Компанія подала до Європейської комісії запит

на доступ до інформації щодо деяких установок у Німеччині. Європейська комісія відхилила запит, аргументуючи це тим, що стаття 4(3) [Регламенту \(ЄС\) № 1049/2001](#) Європейського Парламенту і Ради від 30 травня 2001 року щодо доступу громадськості до документів Європейського Парламенту, Ради та Комісії встановлює виняток у випадку доступу до інформації, якщо це може підірвати процес прийняття рішень інституціями.

Право – СЕС нагадав, що право доступу до документів інституцій, надане громадськості Регламентом 1049/2001, підлягає певним обмеженням на підставі публічного або приватного інтересу. Стаття 4 Регламенту 1049/2001 встановлює низку винятків, що дозволяють інституціям відмовити у доступі до документа, якщо його оприлюднення може зашкодити захисту одного з інтересів, що захищаються цією нормою. Проте, оскільки такі винятки відхиляються від принципу якомога ширшого доступу громадськості до документів, їх слід тлумачити суворо.

Що стосується екологічної інформації, яка знаходиться у володінні інституцій та органів ЄС, СЕС нагадав, що Орхуський регламент має на меті забезпечити якомога ширшу систематичну доступність та поширення інформації і передбачає, що стосовно інших винятків, викладених у першому реченні статті 4(3) Регламенту 1049/2001, підстави для відмови повинні тлумачитися обмежувально, з урахуванням суспільних інтересів, яким служить розкриття інформації, та того, чи стосується запитувана інформація викидів у навколишнє середовище.

З огляду на ці положення та принципи, СЕС постановив, що обмеження доступу до екологічної інформації повинні тлумачитися вузько, а відмова Комісії розкрити дані, що стосуються квот на викиди парникових газів, була незаконною. Право громадськості на доступ до такої екологічної інформації було підтверджено з метою забезпечення прозорості та підзвітності під час процесів ухвалення рішень.

Висновок – Скасування рішення Комісії про відмову в повному доступі до певної інформації про квоти на викиди.

ЄСПЛ, «Ферейн КлімаСеніоріннен Швейц та інші проти Швейцарії» (*Verein KlimaSeniorinnen Schweiz and Others v. Switzerland*) [ВП], № 53600/20, від 9 квітня 2024 року

Факти – Див. у розділі А вище.

Право – ЄСПЛ зазначив, що наявність процесуальних гарантій мала особливе значення для визначення того, чи залишилася Держава-відповідач у межах своєї свободи розсуду відповідно до своїх зобов'язань за статтею 8 Конвенції в контексті зміни клімату. Зокрема:

- a. інформація, що знаходиться у розпорядженні державних органів і має важливе значення для розробки та впровадження відповідних нормативних актів і заходів щодо боротьби зі зміною клімату, повинна бути доступною для громадськості, зокрема для тих осіб, на яких можуть вплинути зазначені нормативні акти та заходи або їх відсутність. Повинні бути передбачені процесуальні гарантії, щоб забезпечити громадськості доступ до висновків відповідних досліджень, що дозволить їй оцінити ризик, якому вона піддається;
- b. повинні бути передбачені процедури, за допомогою яких думка громадськості, і зокрема інтереси тих, хто зазнає або може зазнати впливу відповідних нормативних актів і заходів або їх відсутності, можуть бути враховані в процесі ухвалення рішень.

Висновок – Порушення статті 8 Конвенції щодо асоціації.

2. Процесуальні зобов'язання в процесі ухвалення рішень

ЄСПЛ, «Грінпіс Нордїк та інші проти Норвегії» (*Greenpeace Nordic and Others v. Norway*), № 34068/21, від 28 жовтня 2025 року³⁷

Факти – Див. у розділі В вище.

Право – Нагадуючи, що наявні процесуальні гарантії були особливо важливими для визначення того, чи залишалися Держави-члени в межах своїх широких меж свободи розсуду, ЄСПЛ дійшов висновку, що у випадку процесу ухвалення рішень Державою в контексті навколишнього середовища та зміни клімату Держави мали процесуальне зобов'язання проводити адекватну, своєчасну та всебічну оцінку впливу на довкілля (ОВД) добросовісно та на основі найкращих доступних наукових даних перед тим, як надавати дозвіл на потенційно небезпечну діяльність, яка може зашкодити праву осіб на ефективний захист з боку державних органів від серйозних негативних наслідків зміни клімату для їхнього життя, здоров'я, добробуту та якості життя. У контексті проектів з видобутку нафти ОВД мала принаймні включати кількісну оцінку передбачуваних викидів парникових газів. Крім того, державні органи мали оцінити, чи є така діяльність сумісною з їхніми зобов'язаннями за національним та міжнародним правом щодо вжиття ефективних заходів проти негативних наслідків зміни клімату. Насамкінець інформовані громадські консультації мали відбуватися в той час, коли всі варіанти ще були доступні й коли забрудненню можна було реально запобігти.

Думка ЄСПЛ щодо існування такого процесуального зобов'язання збігалася з нещодавніми рішеннями інших міжнародних судів, що стосувалися інших міжнародних правових інструментів і, в ширшому сенсі, міжнародного права.

Норвегія дотримувалася міжнародної правової бази щодо зміни клімату і розробила національні закони, що встановлюють необхідні цілі та завдання. Крім того, нафтова діяльність була суворо регульована в рамках національної системи. Однак процеси, що призвели до рішення від 2016 року, не були повністю вичерпними, з огляду на те, що оцінку таких чинників, як кліматичні наслідки, екологічні взаємозв'язки та закислення океану, було відкладено до етапу розробки планів управління, а питання викидів від спалювання експортованого палива — або до загальної кліматичної політики, або до будь-якої майбутньої стадії ПРЕ (розробка плану розвитку та експлуатації). ЄСПЛ також зазначив, що вимога щодо проведення ОВД на етапі ПРЕ може бути скасована в певних випадках, а широке використання таких винятків може підірвати мету ОВД.

Однак, зважаючи на широку свободу розсуду Держави-відповідача в цій сфері, ЄСПЛ приділив більшу увагу наступним змінам, які структурно посилили гарантію ефективного виконання відповідних процедурних зобов'язань щодо ПРЕ та мали на меті забезпечити, щоб перед затвердженням ПРЕ було проведено комплексну ОВД впливу видобутку нафти на клімат, включаючи вплив викидів від спалювання палива в Норвегії та за кордоном. По-перше, Верховний суд чітко заявив, що органи влади мають конституційне зобов'язання не затверджувати ПРЕ, якщо загальні міркування щодо клімату та навколишнього середовища на той час вказують на це. По-друге, Суд Європейської асоціації вільної торгівлі (ЄАВТ) нещодавно постановив, що Директива 2011/92/ЄС Європейського Парламенту і Ради від 13 грудня 2011 року про оцінювання впливу деяких публічних і приватних проектів на довкілля («Директива про ОВД») вимагає від національного суду усунути незаконні наслідки невиконання повної ОВД, яка враховувала викиди від спалювання нафти. Урегулювання було дозволено шляхом проведення ОВД під час реалізації проекту або навіть після його завершення, але лише за умови, що це не слугувало обходу правил законодавства Європейської економічної зони і що

³⁷ Це рішення стане остаточним за умов, визначених в пункті 2 статті 44 Конвенції.

воно передбачало ретроспективний аналіз впливу проекту на навколишнє середовище. По-третє, Уряд надав офіційне запевнення, що вплив на клімат від видобутку нафти та викидів від її спалювання буде оцінено під час розгляду будь-якого нового ПРЕ і що це буде викладено в рішеннях про затвердження.

Так, ЄСПЛ був переконаний, що на етапі прийняття рішення про ПРЕ буде проведено комплексну ОВД щодо впливу передбачуваного видобутку нафти на зміну клімату, що включатиме, серед іншого, оцінку викидів від спалювання, і що перед прийняттям рішення буде проведено інформовані громадські консультації. Крім того, він не виявив жодних структурних проблем, які б підривали висновок про ефективне функціонування правової бази, а також не знайшов жодних ознак того, що відстрочена ОВД була б за своєю суттю недостатньою для забезпечення гарантій Держави щодо приватного та сімейного життя відповідно до статті 8 Конвенції, зокрема з точки зору її своєчасності або змісту. Особи, які зазнають ризиків зміни клімату, пов'язаних із видобутком нафти, та відповідні асоціації, такі як організації-заявники у цій справі, матимуть можливість вчасно вжити заходів на основі інформації, отриманої в результаті ОВД, щоб ефективно оскаржити дозвіл на реалізацію проекту. Крім того, будь-яка оцінка викидів парникових газів для кожного проекту окремо, яка не враховує сукупні викиди парникових газів від усіх цих проектів разом, заборонена згідно з Директивою про ОВД. Відповідно до національного законодавства, будь-яка ОВД повинна ґрунтуватися на відповідній, актуальній та достатній інформації, що є важливою гарантією проти будь-яких недобросовісних оцінок з боку розробників-ліцензіатів.

Висновок – Відсутність порушення статті 8 Конвенції.

3. Право на доступ до суду

Рішення СЕС від 8 листопада 2022 року, «Німецька екологічна допомога» (Схвалення автомобілів) (Deutsche Umwelthilfe) (Approval of motor vehicles), C-873/19, EU:C:2022:857

Факти – Volkswagen оновив програмне забезпечення своїх автомобілів, налаштувавши клапан рециркуляції вихлопних газів таким чином, що очищення вихлопних газів було повністю ефективним лише при зовнішній температурі вище 15 °C («температурне вікно»). Рішенням від 20 червня 2016 року (далі – оскаржуване рішення) Федеральне управління автомобільного транспорту надало дозвіл на використання зазначеного програмного забезпечення. «Німецька екологічна допомога» (Deutsche Umwelthilfe), екологічна асоціація, що уповноважена розпочинати судові провадження відповідно до німецького законодавства, подала позов проти оскаржуваного рішення до компетентного адміністративного суду. Суд зазначив, що відповідно до німецького законодавства «Німецька екологічна допомога» не мала правосуб'єктності для звернення до суду із позовом проти оскаржуваного рішення. Однак було неясним, чи могла ця асоціація отримати відповідне право безпосередньо із права ЄС.

Право – СЕС нагадав, що відповідно до пункту 3 статті 9 [Орхуської конвенції](#), кожна сторона повинна забезпечити представникам громадськості, коли вони відповідають передбаченим законодавством критеріям, якщо такі є, доступ до адміністративних або судових процедур для оскарження дій або бездіяльності приватних осіб і громадських органів, які порушують положення національного законодавства, що стосується навколишнього середовища.

Держави-члени не можуть обмежувати матеріальну сферу застосування пункту 3 статті 9 цієї Конвенції, вилучаючи з предмета позову певні категорії положень національного екологічного законодавства. Крім того, Держави-члени повинні дотримуватися статті 47 Хартії основоположних прав ЄС (право на ефективний засіб правового захисту) при запровадженні процесуальних правил і не можуть встановлювати настільки суворі критерії, що екологічним

асоціаціям було б неможливо оскаржувати дії або бездіяльність, які є предметом Орхуської конвенції.

СЕС дійшов висновку, що пункт 3 статті 9 Орхуської конвенції у поєднанні зі статтею 47 Хартії унеможлиблює виникнення ситуації, коли екологічна асоціація не може оскаржити рішення про надання або зміну затвердження типу транспортного засобу, системи, компонента або окремого технічного блоку, що може суперечити Регламенту 715/2007. Така ситуація дійсно становила б невиправдане обмеження права на ефективний засіб правового захисту.

Рішення СЕС від 06 липня 2023 року, «ЄІБ проти КлаєнтЕрс» (EIB v ClientEarth), об'єднані справи C-212/21 P та C-223/21 P, EU:C:2023:546

Факти – У своїх апеляційних скаргах Європейський інвестиційний банк (далі – ЄІБ) та Європейська комісія прагнули скасувати [рішення Загального Суду T-9/19](#). Цим рішенням Загальний Суд скасував рішення ЄІБ, яким було відхилено запит КлаєнтЕрс (ClientEarth) про внутрішній перегляд резолюції Ради директорів ЄІБ про затвердження фінансування електростанції, що працює на біомасі, в Іспанії.

Право – СЕС підтвердив, що рішення Ради директорів ЄІБ про затвердження фінансування електростанції, що працює на біомасі, вважається «адміністративним актом» відповідно до [Орхуського регламенту](#). Згідно із [Орхуською конвенцією](#), цей акт підлягає внутрішньому перегляду на запит таких неурядових організацій, як КлаєнтЕрс, оскільки він прийнятий відповідно до екологічного законодавства, має юридично обов'язкові та зовнішні наслідки і стосується екологічних критеріїв, пов'язаних із цілями політики ЄС. Таке тлумачення відповідає цілям [Орхуської конвенції](#), що має на меті забезпечити ефективний доступ до правосуддя в екологічних справах. Тому СЕС підтримав рішення Загального Суду про скасування рішення ЄІБ про відхилення як неприйняттого запиту щодо внутрішнього перегляду цієї резолюції.

Висновок – Апеляцію відхилено.

ЄСПЛ, «Ферейн КлімаСеніоріннен Швейц та інші проти Швейцарії» (Verein KlimaSeniorinnen Schweiz and Others v. Switzerland) [ВП], № 53600/20, від 9 квітня 2024 року

Факти – Див. у розділі А вище.

Право – (А) Застосовність пункту 1 статті 6 Конвенції

ЄСПЛ постановив, що поняття неминучої шкоди або небезпеки (як частина оцінки того, чи є результат спору «безпосередньо вирішальним» для цивільного права заявника) повинно застосовуватися з урахуванням специфічного характеру ризиків, пов'язаних із зміною клімату, включаючи їх потенціал для незворотних наслідків і відповідну тяжкість шкоди. У випадках, коли майбутня шкода є не гіпотетичною, а реальною та високоймовірною за відсутності адекватних коригувальних заходів, той факт, що шкода не була обов'язково неминучою, сам по собі не повинен приводити до висновку, що результат провадження не буде вирішальним для її пом'якшення або зменшення.

ЄСПЛ підтвердив важливу роль асоціацій у захисті конкретних інтересів у сфері охорони навколишнього середовища, а також особливу актуальність колективних дій у контексті зміни клімату. Він постановив, що пункт 1 статті 6 Конвенції застосовується до заяви, поданої асоціацією-заявником, яка прагнула захистити конкретні права цивільного характеру своїх

членів у зв'язку з негативними наслідками зміни клімату та домогтися вжиття адекватних коригувальних заходів у зв'язку з неспроможністю Держави ефективно реалізувати заходи щодо пом'якшення таких наслідків відповідно до чинного законодавства.

Натомість ЄСПЛ визнав, що пункт 1 статті 6 Конвенції не застосовується до заяви, поданої чотирма членами асоціації, оскільки вони не навели доказів того, що самі лише запитувані дії органів влади створили б достатньо неминучі та певні наслідки для їхніх індивідуальних прав у контексті зміни клімату.

(В) Стандарти захисту

ЄСПЛ визнав, що відмова у розгляді позову асоціації-заявника без оцінки по суті її скарг було обмеженням права на доступ до суду. ЄСПЛ не переконали висновки національних судів про те, що ще є певний час, аби запобігти досягненню критичної межі глобального потепління. Суд наголосив, що цей висновок не ґрунтувався на достатньому дослідженні наукових доказів щодо зміни клімату. Наявні докази та наукові висновки щодо терміновості вирішення проблеми несприятливих наслідків зміни клімату, включно з серйозним ризиком їхньої неминучості та незворотності, свідчили про нагальну потребу забезпечити правовий захист прав людини у зв'язку з імовірно неналежними діями влади в контексті боротьби зі зміною клімату. Зазначивши, що національні суди не розглянули питання процесуальної правосуб'єктності асоціації-заявника та не поставилися серйозно або взагалі ніяк не розглянули поданий нею позов, ЄСПЛ постановив, що сама суть її права на доступ до суду була порушена.

ЄСПЛ підкреслив ключову роль, яку відіграють національні суди у судових процесах щодо зміни клімату, і зазначив, що, враховуючи принципи спільної відповідальності та субсидіарності, обов'язок забезпечувати дотримання зобов'язань за Конвенцією покладається насамперед на національні органи влади, включно із судами.

Висновок – Порушення пункту 1 статті 6 Конвенції щодо асоціації.